

Çocuğun Kendine Güveni ve Okuldaki Başarısı

Doç. Dr. Ali D. ARSEVEN*

Bir çocuğun okuldaki başarısı, onun belli bir öğretim süreci sonunda, önceden planlanan öğretim hedeflerine dönük olarak kazandığı davranışların bir bileşkesidir. Bir başka deyişle, başarı, öğretim etkinlikleri sonunda elde edilen üründür. Bu ürünün miktarı ve kalitesi ise öğrenme ortamının gerçekleştiği ortamın özellikleri ile sıkı sızı ilişkilidir.

Her çocuk, yeni bir öğrenme durumuna belli bir özgeçmiş ile başlar. Bu özgeçmişini oluşturan öğeleri iki ana grupta toplamak mümkündür. Özgeçmişini oluşturan birinci ana grupta, çocuğun zihinsel gelişimine ait öğeler vardır. Bunlar, çocuğun daha önce öğrendiği bilgiler ve geliştirdiği zihinsel becerilerdir. Eğitim literatüründe, bir öğrenme durumuna başlarken, çocuğun sahip olduğu bu öğelere «Bilişsel Giriş Davranışları» diyoruz. (1)

Çocuğun özgeçmişine ilişkin öğelerden ikinci ana gruba oluşturan öğeler, daha çok, çocuğun kişiliğine ait özelliklerdir. Öğrenme durumuna ilişkin kişilik özellikleri ise, çocuğun okula karşı tutumunu, ilgisini ve belli bir öğrenme konusunda ne derece başarılı olabileceğine ait «kendine güvenini» içerir. Bir öğrenme durumuna başlarken, çocuğun öğrenme ile ilgili kişilik özelliklerine ait özgeçmişine de «Duyuşsal Giriş Özellikleri» diyoruz.

Okuldaki bir öğrencinin belli bir öğretim süreci sonunda istenilen bir başarı düzeyine ulaşması, öğretim hizmetlerinin etkinliğiyle birlikte, önemli derecede, yukarıda açıklamaya çalıştığımız, öğrenme durumunun ön koşulları niteliğini taşıyan iki ana grup öğenin niteliklerine de bağlıdır.

Bu yazımızda, okuldaki çocukların öğrenmelerini ve akademik başarılarını önemli derecede etkilediği gözlenen, duyuşsal giriş özelliklerinden çocuğun kendine güven duygusunda, bu duygunun gelişiminden ve okul başarısına etkisinden söz edeceğiz.

Eğitimle ilgili literatürlerde çocuğun okuldaki akademik uğraşısına ilişkin kendine güven duygusu kavramına eş anlamda «akademik benlik tasarımı» kavramı da kullanılmaya başlanmıştır. Akademik benlik tasarımı, çocuğun, sosyal çevre ile etkileşime başladığı andan itibaren geliştirdiği benlik tasarımlarından birisi olup, onun okul başarısını etkileyen en güçlü faktördür.

*Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Konuya açıklık kazandırmak için, bireyin kişiliğini etkileyen «benlik tasarımı» faktöründen, ve çocuğun akademik öğrenimine ilişkin kendine güven duygusuyla eş anlamda kullanılan «akademik benlik tasarımı» faktöründen kısaca bahsetmekte yarar vardır.

Benkli tasarımı, kişiliği etkileyen güçlü bir faktördür. Benlik tasarımı, bireyin kendi kişiliğine ilişkin kanılarını ve kendi kendini görüş tarzını tayin eder. (2) Çocuğun okuldaki akademik başarıya ilişkin geliştirdiği kendine güven duygusu ile eş anlamda kullandığımız akademik benlik tasarımı çocuğun geliştirdiği, sosyal içerikli, benlik tasarımlarından birisidir. Akademik benlik tasarımı, «öğrencinin belli bir akademik uğraşı karşısında, diğer öğrencilere göre, kendinin ne kadar yetenekli olduğu hakkındaki geliştirdiği kanısı» olarak tanımlanabilir. (3) Çocuğun diğer benlik tasarımlarının gelişimi gibi, akademik benlik tasarımı da, çocuğun yaşamını sürdürdüğü sosyal çevre (aile, okul arkadaşları ve öğretmenleri) içinde gelişir ve şekillenir.

Çocuğun ilk karşılaştığı toplumsal çevre, onun yaşamının temel ünitesi olan ailesidir. Aile çevresini, daha sonra, örgütlenmiş bir çevre olarak okul izlemektedir. Çocuğun, bu iki temel çevre ünitesinde, sağlıklı bir şekilde kendine güven duygusunu geliştirmesinde ona yardımcı olabilmek için, çocuğun anlaşılması, kabul edilmesi gerekir. Çocuğu tanımada en önemli nokta, onun belli bir çevre içinde var olduğu ve çevresi ile devamlı etkileşimde bulunduğu bilinmesidir. (4) «Çocuk küçüktür fakat kulakları büyüktür» deyiimi, çocuğun yaşamını sürdürdüğü sosyal çevrede, ona gerekli önemin verilmesini açıkça vurgulamaktadır. Çoğu ailelerde, bilinçli olmadan, çocuğa «sen daha küçüksün, boyundan büyük işlere karışma» gibi davranışlarda bulunulur. Çocukla bu çeşit etkileşim biçimi, onun kendine güvenini azaltır veya en azından gelişimini önemli derecede engeller.

Çocuğun kendine güven duygusunun gelişimini önleyici veya geciktirici, kendi kültürümüzden çeşitli örnekler vermek mümkündür. Örneğin, birbuçuk iki yaşına gelmiş ve psikomotor becerilerinin gelişimi bakımından kendi yemeğini yiyebilecek olgunluğa erişmiş bir çocuğa annesi tarafından mamasının yedirilmesi çocukta kendine güven duygusunun gelişimini geciktirici bir davranıştır. Bırakalım, çocuk kendi mamasını kendisi yesin. Belki üstünü ve etrafını biraz kirletecektir. Mamasının önemli bir kısmını israf edecektir. Ancak unutmamalı ki, bütün bunlar çocuğun kendine güven duygusunun gelişmesine fırsat vermemenin ilerideki olumsuz sonuçları kadar önemli değildir.

Yine, sokakta rahat rahat yürüeyebilen, hatta ilkokula başlayacak yaşta olan çocuklarla birlikte yürüyen anne-babaların büyük bir çoğunluğu çocuklarının kendilerinden bağımsız olarak yürümelerine

müsaade etmezler ve hep çocuğun elinden tutarlar. Bazı koşullarda, emniyet gerekçesi ile yapılan bu hareket, çoğunlukla anne-babanın psikolojik doyum sağlamalarına dönüktür ve bu hareketin, çocukta kendine güven duygusunun gelişmesine ne denli engel olduğu bilinmez.

Çocukta kendine güven duygusunun gelişimini engelleyici veya geciktirici, yukarıdaki örneklerimize benzer, daha pek çok örnekler vermek mümkündür.

Gelişmiş bir ülkede bulunduğum sırada, konuya ilişkin bir gözlemimi burada belirtmek isterim. Bir üniversitede çocuk gelişimi ve psikolojisi öğretim üyesi olan bir tanıdığımın birbuçuk yaşında bir kızı vardı. Bir gün, öğretim üyesi olan kişi, kızı ve ben biraz çakıllı olan bir yolda yürüyüşe çıkmıştık. Küçük kız bizden 3-5 metre geride bizi takip ediyordu. Birden arkamızda bir ses işittik. Dönüp baktığımızda çocuğun öne kapaklanarak düştüğünü gördük. Ben hemen yardımına koşmak üzere, çocuğa doğru gitmek istediğimde, babası kolumdan tutarak bu hareketime engel oldu. Kendisi de yardıma koşmadı. Yere kapaklanan kız, başını kaldırarak beş-on saniye kadar bize baktıktan sonra kendi çabasıyla ayağa kalktı ve **güldü**. Çocuğun gülüşü, görünüşte basit fakat son derece anlamlı idi. Çocukta kendine güven duygusunun ve kendi kendine yetinme davranışının bir örneği olan bu olayla ilgili olarak babanın bana yaptığı yorum daha da ilginçti. «Bu ülkenin kalkınmasını böyle yetiştirilmemize borçluyuz» dedi.

Bizdeki kırsal kesim kültüründe de, bilinçli olmamakla beraber, bu tür çocuk gelişimine az çok rastlamak mümkündür. Kentsel yaşam kültürümüzde ise, çocuklar uzun süre aileye bağımlı kalmaktadırlar.

Okullarımızdaki eğitim-öğretim yöntemlerimiz de çocuklarda kendine güven duygusunu yeterince geliştirecek nitelikte değildir. Çocuğun okuldaki öğrenimi önemli derecede öğretmenin bilgisine bağımlı kalmaktadır. Öğretim etkinliğinin niteliği VERİCİ-ALICI düzeyini pek aşmamaktadır. Öğretmen bilgi aktaran, öğrenci ise aktarılan bu bilgiyi yorumlamaksızın ve eleştirmeksizin alıcı rolünde olan kişilerdir. Öğretmenin söylediğine ters düşen bir bilgiyi, sınıf içinde rahatlıkla söyleme cesaretini gösteren öğrenciye çok az rastlanır. Öğretmen-öğrenci ilişkilerinde öğrencilerin kendilerine güven duygularını geliştirici yönde olan etkileşim biçimleri son derece sınırlı olup çoğu kez bu ilişki öğrencilerde kendilerine güven duygusunu olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin, öğretmenler öğrencileriyle ilişkilerinde, onlara, başarılı oldukları yönleri belirtmeyi ara sıra yaptıkları halde, başarısız oldukları yönleri öncelikle söylemeyi yeğlerler. Bu tür öğretmen-öğrenci ilişkisi öğrencinin kendine güven duygusunu

yavaş yavaş yitirmesine sebep olur. Kendine güven duygusunu yitirmiş bir öğrenciye, en etkin ve modern öğretim teknikleriyle dahi, bir konuyu öğretmek ve belli becerileri kazandırmak büyük bir olasılıkla mümkün değildir.

Eğer, anne-baba olarak okuldaki çocuklarımızın, öğretmen olarak öğrencilerimizin başarılı olmalarını bilinçli olarak istiyorsak, her şeyden önce çocuklarımızda ve öğrencilerimizde kendilerine güven duygusunun gelişmesine olanak sağlamak zorundayız. Bu olanağın sağlanması güç birşey değildir. Ancak, gerek anne-babaların, gerekse öğretmenlerin çocuklarla etkileşimlerinde bilinçli ve sabırlı olmaları gerekir. Örneğin, bir öğretmenin, dersi ile ilgili bir sınav yaptığını düşünelim. Öğretmen öğrencilerine sınav sonucuna ilişkin duyurusunu şöyle yapabilir: Genellikle sınıfın başarılı olduğu sorulardan başlayarak öğrencilerinin başarısını samimi bir davranışla över, neden başarılı olduklarını onlara sorar ve öğrencilerin verdikleri yanıtları kendisi de pekiştirir. Sınıfın başarılı olmadığını sorulara ilişkin açıklamalarında öğrencilerini çalışmamakla suçlamaz. Bunun yerine, belki de soruların yeterince anlaşılmadığını veya sorulara ilişkin kitap metninin anlaşılabilir nitelikte olmadığını, aksi halde öğrencilerinin hepsinin sorulara doğru yanıtlar verebileceklerine inandığını söyleyebilir. Anne-babanın çocuklarının akademik başarısına ilişkin yorumlamalarında da aynı ve benzeri yöntemler izlenerek, çocukta kendine güven duygusunun gelişiminde çok önemli adımlar atılmış olabilir.

Öğrencilerin okuldaki akademik başarıları ile kendilerine güven duygularının (akademik benlik tasarımlarının) ilişkilerine dair pek çok araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların bulgularına göre, öğrencilerin kendilerine güven duygusunu ölçen ölçme aracından aldıkları puanları ile okuldaki akademik başarıları (özellikle Türkçe, Matematik ve fen derslerindeki başarıları) arasında yüksek düzeyde ve olumlu bir ilişki vardır. (5) Bir başka deyişle, eğer öğrencinin kendine güven duygusu yetersiz ise akademik başarısı da yetersizdir.

Anne-baba olarak, çocuğunuzun okuldaki başarısına katkıda bulunmak istiyorsanız, ona sık, sık başarısızlığından bahsetmeyiniz. Onun kendine güven duygusunu körletirsiniz. Öğretmen olarak öğrencilerinizi başarılarından dolayı övünüz. Onlarla öyle bir etkileşim biçimi geliştiriniz ki, belli bir süre sonunda, her öğrenciniz kendisini derslerinde başarılı olacak düzeyde yetenekli görsün ve buna inansın. Öğrencinin, kendisini öğretmeni nazarında değerlendirişi ve bunu algılayışı biçimi, kendine güven duymasının temel kaynağıdır. Öğretmen, öğrencinin okul hayatında önemli bir kişidir. Tıpkı ailede anne-babanın diğer aile fertlerine göre, çocuk için önemli kişiler ol-

maları gibi. Eğer çocuk önemli gördüğü kişiler nazarında, kendinin yetenekli olduğu inancına varırsa, kendine güveni sağlıklı biçimde gelişir .Böyle bir çocuk, yeteneğini geliştirebilir ve er geç istenilen başarı düzeyine ulaşabilir. Çağdaş eğitim anlayışı «bu çocuk öğrenir mi'den bu çocuk nasıl öğrenir»e yöneliktir. (6)

Sonuç olarak, çocuklarımızın yalnız okulda değil, fakat her türlü yaşam uğraşlarında başarılı olmalarını istiyorsak, onlarda kendine güven duygusunun olumlu yönde gelişmesine çok önem vermeliyiz ve onlara yardımcı olmalıyız. Bunun için bu konuda biraz bilgi edinmemiz fakat daha çok çocuklarımızla ilişkilerimizde sabırlı ve bilinçli olmamız gerekmektedir. Eğer bu koşulları yerine getirmeye çaba gösterirsek, çocuklarımızın ve öğrencilerimizin gurur duyabileceği-miz bir başarı düzeyine ulaşacaklarına inanabiliriz.

K a y n a k l a r :

1. Benjamin S. Bloom, Human Characteristics And School Learning, (Türkçeye çevirisi) Durmuş Ali Özçelik, «İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme» Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1979.
2. Feriha Baymur, Genel Psikoloji, Petek Matbaası, 1969.
3. Ali D. Arseven, Akademik Benlik Tasarımı ile Akademik Başarı Arasındaki İlişki Konusunda Bir İnceleme, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi. Hacettepe Üniversitesi, 1980.
4. Süleyman Çetin Özoğlu, Eğitimde Rehberlik, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No. 67, 1977
5. Ali Doğan Arseven, Doç. Tezi, 1980.
6. Nurettin Fidan, Eğitimde Yeni Kavramlar ve İlkeler, Rehber Yayınevi Ankara 1977.